

AZ UTOLSÓ FÖLDESI REKTOR, VINCZE JÓZSEF (1857-1906)

KARACS ZSIGMOND

Az Érmellék történelmi múltú kedves kisvárosa, Székelyhíd, termőhelye az egykor asztali borok királyaként messze földön keresett bakatornak.¹ Itt született 1857. július 8-án Vincze Mihály kőművesmester és Orbán Zsuzsanna József nevű gyermeke.²

Vince József 1864-ben kezdte tanulmányait a székelyhídi négyosztályú egytanítós alsó elemi iskolában. A partikuláris kötöttségek folytán ebben az időben a fiúiskola tanítói még a debreceni református kollégiumból kihelyezett akadémikus rektorok, akik rendszerint háromévenként tavasszal váltották egymást, 1863-tól Vekerdi Imre, 1866-tól Tamási Lajos.³ A rektoriák takarékos életmód mellett segítették a további, gyakran külhoni tanulás lehetőségét. Mindemellett százados kötelességként, néha sok rábeszéléssel kiválogatták a nép fiaiból a tehetségeket, s elindították őket a tudás, a debreceni kollégium felé.

A kiegyezés az élet minden területén, így az oktatásban is új viszonyokat teremtett, meghozva egy minden eddigit felülmúló fejlődés lehetőségét. Debrecenben az Organisations Entwurf 1861-es megszűnése mégis visszalépést jelentett: a nyolcosztályos gimnázium helyett ismét az 1848 előtti hatosztályost hozták vissza 1873-ig.⁴ 1868 október elején ide iratkozott be Vincze József és Eröss Lajos, a későbbi földesi lelkész, majd tiszántúli református püspök szolgadiákként.⁵ A diákok ellátásához nagy segítséget kapott a kollégium a különféle alapítványokból és adományokból. A szegény sorsú diákok közül a kollégiumból kikerülve sokan évek múltán, mint Vincze József, maguk is alapítványtevővé váltak. Már első osztályosként legációba járt egy bölcsész vagy teológus hallgató mellé beosztva. Évente háromszor mentek ünnepkövetségbe: karácsonykor, húsvétkor és pünkösdkor. E legációs alkalmak a szolganulónak is hoztak némi jövedelmet.⁶ Négy évet végzett a gimnáziumban. Tanárai Szekeres Pál, Félegyházi Benjámín, Márk Pál és Tüdös János voltak. Az algimnáziumnak nevezett alsó négy osztályban ők tanították a tárgyak többségét. Vincze József az első osztály végén a 105 tanuló közül jeles rendű bizonyítványával a 21. volt.⁷

Az 1868-as törvény szerint a négy gimnáziumi osztályt végzettek felvehetőek voltak a hároméves tanítóképezdebe. Debrecenben külön tanítóképzés nem volt. A partikulákban való tanítást a lelkészképzés egyik állomásának tekintették, ez volt a rektoriára való kibocsátás. A kollégium keretein belül 1869-ben önállósodott a tanítóképezde.⁸ A törvény oklevélhez kötötte a tanítás lehetőségét, és a már állásban levőket kötelezte ennek megszerzésére. A nagyfokú tanítóhiány miatt ezt hosszú ideig nem tudták realizálni. Vincze József élt a kínálkozó lehetőséggel, megszabadulhatott

a szolgadiákok nehéz életétől. A tanítóképezde érettségét ugyan nem adott, de kereső foglalkozást igen. 1872-ben már a képezde hallgatója. Az új szárnyként felépült internátusban ingyenes tápintézeti ellátásban részesült.⁹

A négyosztályos és a nyári félévben szoktató osztállyal működő elemi tanoda a képezdehez tartozott, de az elsőévesek még nem tartottak tanítási gyakorlatot. A tanítóképezdét 1872-ben megbízottként Osterlamm Ernő vezeti, az első évfolyamon a neveléstant tanítja. Kovács Lajos a vallásan, a történelem és a számtan oktatója. A magyar nyelv, a földrajz és a természetrajz tanára Somogyi Pál. A német nyelvnek, a szép- és ütenyírásnak, valamint a testgyakorlatoknak Örvényi Vilmos a mestere. Az ének és zene Szotyori Nagy Károly, a rajzolás tanítása Kallós Kálmán feladata. A tanárok többsége a pedagógiai szakirodalomban és a tankönyvírásban is jeleskedett.

Az első évfolyam 35 hallgatója között Vincze Józsefet a három kitűnő egyikeként látjuk. 1873-ra visszatért a külföldi tanulmányúton járt Joó István igazgató, s bekapcsolódva a tanításba, a különféle tárgyak módszertanát oktatta. A második évfolyamon tantárgyai egyeznek az első évfolyaméval. A tanárok közül ketten cserélődtek: Psenyiczki Nagy Sándor a német nyelvet, Krisztiáni Alajos a rajz oktatását vette át. A huszonöt tanulóból hat kitűnő, köztük is az első Vincze József. A második félévtől gazdasági tárgyakat is tanultak a gazdasági tanintézetben, illetve a pallagi külső telepen.

A második évfolyam növendékei heti két alkalommal az ez évben szerzett gyakorló iskolában szemléznek és részben tanítanak Kállai István tanító felügyeletével. Az országos tanítóhiány miatt az évfolyamról többen tanítóságra bocsátattak ki, ezért voltak kevesebben. Magántanulóként gyakorlatot szerveztek, s később legtöbbször eredményes tanítóképesítő vizsgát tettek.

Az 1871-ben alakult önképzőkör felügyelője Somogyi Pál, a magyar nyelv és irodalom tanára volt. 1872-ben folyóiratot alapítottak Haladjunk néven. Az 1873/1874. tanévben már 35-en voltak. A diákelnök Simon Károly, alelnök Tóth Mihály, jegyző Végh József, könyvtárnok Vincze József másodévesek. Az önképzőkörök a tagok dolgozataival, vitáival felkészítették a jövő tanítóit előadókészségük, ékesszólásuk kibontakozására. Irodalmi elbeszéléseikben előkerültek a módszertani kérdések, s ennek lett később mestere Vincze József. Társai is itt kaptak indítást a tanügyi mozgalmakban való részvételre. Bőséges segítséget adott az ez évben alapított, 127 kötetből álló könyvtárunk, melynek legnagyobb részét neveléstani és módszertani munkák alkották.¹⁰

Az 1874-ben kezdődött harmadik évfolyamban Joó István vette át a történelem tanítását. A korábbinál nagyobb hangsúlyt fektettek az állattenyésztésre és a kisgazdaság berendezésére, hogy a falusi kisiskolák tanulóit egyúttal a gazdasági/gazdálkodási életre nevelhessék. A harmadikosok mindegyike hetenként egy fél napon önállóan vezette a gyakorlóiskolát, és a félév végén nyilvános próbatanítást tartottak. A 19 tanulóból két kitűnő volt, és most már hagyományosan az első Vincze József lett. A második félévet lezáró osztálynaplóban láthatjuk: A III. osztály növendékei a

vizsgálatok előtt eltávozván, osztályzatuk be nem jegyeztetett. Vincze József nevével pedig: „1875. április 26. Tetétlenre fitanítóul kibocsátott.”¹¹ A harmadik, a pünkösdi legáció immár számára is elmaradt. Az akadémia tanári kara még 1871-ben indítványozta, hogy a harmadéves tanítóképezdészek, mint leendő néptanítók, kik a lelkész távolléte alatt templomi szolgálatot is teljesítenek, gyakorlatszerzésre ünnepi követségbe (legációba) mehessenek.

A török időkben pusztává lett Tetétlent éppen száz évvel előbb, 1775-ben népesítette be Bónis Ferenc. Széles, egymást keresztező utcái a mérnöki tervezésre utalnak. 1841-től a Zichyek birtoka. A költőként és zeneszerzőként is kitüntetett Zichy Géza barátságával és három hétre tetétleni otthonával is megtisztelte.¹²

Kiss József királyi tanfelügyelő 1873. évi jelentéséből látjuk a tetétleni helyzetet. 236 6-12 éves gyermeket talál, az egyházi névtár szerint 78 fiú és 82 lány jár iskolába. Két tanteremben Bede Imre a fiúkat, Nagy Gábor a lányokat oktatta. Rendelkezésükre állt az egy holdas iskolai gyakorlókert.¹³ 1875-ben a 120 tanköteles fiúból 83, míg a 104 lányból 78 járt iskolába.¹⁴

A munkába merült ifjúnak a képezdében félbehagyott tanulmányai befejezésére is gondolni kellett, melyet október 17-én a tőle megszokott sikerrel tett le.¹⁵ Tanítóképesítő vizsgát egyéves gyakorlat után lehetett tenni, amit 1876. szeptember 14-én teljesített jeles eredménnyel.¹⁶ (Nem találtam nyomát annak, hogy itt foglalkozott-e már tanügyi irodalmi munkássággal.)

Már első tetétleni évében megismerhette Bakoss Gábor földesi lelkész jogvégezett fiát, Bakoss Lajost, aki 1873-tól küldte be nyelvjárási gyűjtéseit a Magyar Nyelvőrbe. Vincze József tollából 1876 februárjában már az első székelyhídi adalék is megjelent, melyet a közlemények hosszú sora követett.¹⁷ Ez nemcsak a későbbi munkássághoz adhatott ösztönzést, hanem Bakoss Gábor figyelmét is felkeltette, aki által 1878. április 15-én betölthette Percze János, az utolsó földesi akadémikus rektor távozásával megürült első tanítói állást.¹⁸ Ide már házas emberként költözött, mivel néhány nappal előbb elvette Nagy Gábor tetétleni leánytanító Mária nevű lányát.¹⁹ Életének egy új, sikerekben és kudarcokban változó, küzdelmes, a tanügyi munkásságában termékeny korszaka következett.

* * *

Földes első említését 1215-ből a Várad Regestrumban találjuk. A birtokos Földesi családba való házassal a 15. század közepén már többen osztoztak rajta. A Parlagiak 1465-ben kaptak itt királyi adományt.²⁰ Itteni hatalmaskodásuk következménye János király 1537. évi oklevele, melyben a falubeli nemesek már fennálló önkéntes joghatósági szervezetét elismerte és megerősítette. 1848-ig Szabolcs vármegyéjétől független öngazgatással, bíraskodással, úgynevezett kuriális nemesi közigazgatással rendelkeztek.²¹ A vidéken a 16. század közepén erősödött meg a reformáció. A debreceni egyházmegyét 1567-ben szervezték meg, Földes századokon át ide tartozott,

Mihály nevű papjáról 1597-ből tudunk. Az egyház eleinte azonos volt a településsel, igazgatását a nemes tanács gyakorolta. A rendszeres népoktatás, az elemi iskolák felállítása a reformáció eredménye. Eleinte a lelkész látta el az írás-olvasás tanítását. Mint régi határozatra hivatkozik az egyházmegye 1647-ben, hogy a lelkész nem köteles a rektor feladatát ellátni.

Földesen 1665-ben Micskei Gáspár az első ismert rektor. A latin nyelv tanítása harmadik elemítől a fiúknál bevett szokás volt. Az első leánytanítót csak 1748-ból ismerjük Hegedüs személyében, s 1844-ig csak olvasni tanultak a lányok.²²

Az 1848/49-es szabadságharc leverése után hazánkban is bevezetett Organisations Entwurf gyökeres változást hozott, a partikulák egész sorának visszafejlődését eredményezte. Nem tudtak megmaradni a teljes hatosztályú gimnáziumok, s a partikulákkal egyetemben elemi iskolákká alakultak. Az egytanítósok aleleminek, a többtanítós iskolák főeleminek nevezték. Egyedül a debreceni kollégium tudott hosszabb vajúdság után nyolcosztályos gimnáziummá válni. A tankötelezettséget szigorúan vették, a mulasztókat csendőr kísérte az iskolába, a szülőket pedig pénzbírsággal sújtották. A főelemi iskolákban már a második osztálytól kötelezővé tették a német nyelv tanítását. 1858-tól a debreceni kollégiumban magyarul tanítottak.²³ 1860-tól ismét a Helytartótanács látta el az iskolák felügyeletét.

A földesi fiúiskola három tanítóval (egyikük a kollégiumból továbbra is kibocsátott rektor), főelemi iskolává alakult négy osztállyal, s ezáltal a latinos csonkagimnázium kora az agóniájához érkezett. Az iskola megmaradt ugyan a református egyház kezelésében, de az eddigi községi erőforrásoktól eltiltották. Az új lelkészt 1852-ben nem éppen rózsás körülmények fogadták. Beköszönő egyházi beszédét szinte csak az üres templomfalak hallgatták. Még ez évben leégett az iskola. 1853-ban a frissiben Földesre került rektor, Kovács Márton Debrecenben nyilvánosan éltette a szabadságharcot letipró császár merénylőjét, Libényi Jánost. (Éljen, aki rosszul szűrt!) A váradi haditörvényszék elé állították. Bakoss Gábor lelkésszel egy időben jött Földesre Balásházy János, a Magyar Tudós Társaság tagja, Kossuth barátja, aki gyűjtést indított az MTA székházának építésére. Közös sikerük az Újkertben levő faiskola létesítése 1854-ben.

Bakoss Gábor nevéhez olvasókör, kisdedovó létesítése, az oktatás stabilizálása fűződik. Hívei hamarosan zsúfolásig megtöltötték a templomot. Tudatos építőmunkája meghatározóvá lett környezete fejlődésében. Egyik káplánja, F. Varga Lajos neves egyházi és tanügyi íróvá nőtte ki magát, egy másik, Eröss Lajos teológiai akadémiai tanár, majd tiszántúli püspök lett. A Földesről kikerült tehetséges gyerekek közül Zoltai Lajos Ady Endre első újságíró mestere, Debrecen tudós történetírója, Karacs Imre a New York-i magyar színtársulat igazgatója lett, akiről Ady írt nagyszerű kritikákat debreceni operaénekes korából. Hosszú évek múltán Vincze József így emlékezett rá: „*Nem tudok elég hálát adni a jó Istennek, hogy Bakoss Gábor mellé vezérelt, egyenesen annak köszönöm, hogy az vagyok, ami vagyok.*” Ha mindemellett még Karácsony Sándor szavait is idézem, látszik, hogy Bakoss Gábor mag-

vetése a későbbi nemzedékekben is meggyökerezett: *„Talán sobasem lettem volna pedagógus, ha már a földesi elemi iskolában két áldott nevelői lelkületű tanítóm nem lett volna: Papp Imre és Vincze József.”*²⁴

A földesi református elemi iskola tanítói 1878-ban: a rektor Vincze József, leánytanító Kónya József 1843-tól, fitanítók: Karácsony Mihály 1853, Kovács Lajos 1873 és Nagy Antal 1874 óta. Vincze Józsefet, bár nem volt akadémikus rektor, a korabeli források és a visszaemlékezések egyaránt rektor uramnak emlegetik a szokásjog alapján.

Két idézettel erősítjük az előbbieket. Eröss Lajos írta 1896-ban: *„Földesi lelkészkedésem idején . . . az én ottani kedves barátom s egykori tanulóársam, az irodalmi munkásságáról is jól ismert V.(incze) J.(ózsef) rektor ...”*²⁵ P. Varga Lajos így emlékezett Vincze József halálakor az egyik évszáró vizsgájára: *„A fiú ballgat, rektor uramra néz; az én Józsim pedig énreám ...”*²⁶ Vincze József az általam ismert írásaiban önmagát nemes egyszerűséggel néptanítóként említi. Papp Imre, aki 1894 óta tanító társa volt Földesen, így búcsúztatta: *„A földesi tanítóegyesületnek hosszú időn át szeretett munkáselnöke.”*²⁷

Az 1868. évi 38. tc. 48. §-a az elemi iskolai oktatást hat évig tartó mindennapi tanfolyamra osztotta be, elvileg minden tanköteles gyermeknek az elemi iskola hat osztályát el kellene végezni. A földesi iskola a '68-as oktatási törvények után is az egyház kezelésében maradt, még ha a törvény állami felügyelet alá is helyezte a népiskolákat. Minden iskolai ügy a református egyháztól, az egyházközség presbitériumától, végső soron a Tiszántúli Református Egyházkerület határozataitól függött.

A rektor feladataihoz tartozott a tantestület összetartása, a IV., V., VI. osztályosok oktatása, a halottak búcsúztatása. Vincze Józsefnek még bővült a feladatköre miután presbiterré lett: az ottani jegyzőkönyvet is ő vezette.²⁸ Joggal mondhatta nyugalomba vonulásakor, hogy felét a községnek felneveltem, azokban gyönyörködöm, felét eltemettem, azokat elsirattam.²⁹ Bakoss Gábor tudatos művelődési törekvéseihez tartozott az 1871-ben alapított olvasó egyesület,³⁰ az oktatásban pedig az, hogy a tanulókat hosszú ideig megtartsa az iskolában. A káplánként Földesen szolgáló egyházi és pedagógiai író, F.(öldesi) Varga Lajos emlékezéséből látjuk, hogy Vincze József *„Közös főnökünket a szó valódi értelmében tisztelte, bár nem egyszer erős komoly intelmekben részesítette csekélyebb dolgokért is. . . Ám azért meg tudta ő érezni a főnökünk kemény páncél mögött dobogó atyai védő szívének melegét.”*³¹

Vincze József különleges szerencséje, hogy Bakost halála után szintén kivételes szellemiségű lelkészek követték Földesen: Eröss Lajos 1886-tól, aki később püspöki beiktató beszédében állt ki a teljes egyenlőséggel véghezvitt állami népoktatás mellett.³² Kiss Ferenc 1893-tól, ő volt az 1914-ben alapított debreceni egyetem első rektora. Az elhunyt Vincze József emlékére alapítványt hozott létre, s megalapította a Református Szeretetszövetséget,³³ 1900-tól pedig Karácsony Imre, Karácsony Mihály földesi tanítónak a fia.³⁴

Földesen a község vezetősége és a presbitérium évszázadokon át szinte ugyan-

azoknak a családoknak férjjaiból állt. Az elöljáróság és példája nyomán a lakosság tehetősebb rétegei is kivették részüket az iskola támogatásából. Bene János főbírósa-ga alatt alakult a regáléváltásból a közbirtokossági Takarékpénztár 1897-ben. Innen fedezték a népiskola költségeit, az ingyenes tankönyveket, tanszert, a gazdasági is-métlő iskola terheit.³⁵ Az egyéni adományozók közül Kállay László alapítványa emel-kezik ki: birtokát, belső telkeit iskola, óvoda létesítésére és fenntartására hagyta.³⁶ Ebbe a földesi légkörbe kapcsolódott be Vincze József, amely lehetővé tette és segí-tette tanügyi, tankönyvírói munkásságának kibontakozását, és a három gyermekkel megáldott boldog családi életét.

1877-ben Földes négy és félezer lakosából 527 fő a 6-12 éves tanköteles, iskolá-ba 388-an jártak.³⁷ 1878-ból részletes leírást találunk az iskoláról, a tanítókról és az iskolába járókról. A tankötelesek számáról nem. A három iskolaépületben öt tante-rem található törvényszerű állapotban, taneszközökkel teljesen ellátva. 160 darabos könyvtára és faiskolája van. 219 fiú és 204 leány jár iskolába.³⁸

A tanító neve	Szül. éve	Hány éve tanít	Jogosítványa	Hány osztályt tanít	Tanítványai száma	Tanítása eredménye	Éves fizetése
Vincze József	1857	3	oklevél	3	68	jeles	507 Ft
Kovács Lajos	1850	5	nincs	2	85	jó	506 Ft
Karácson Mihály	1833	24	Egyh. m. ig.	1	66	jó	504 Ft
Kónya József	1817	41	Egyh. m. ig.	4	107	jó	469 Ft
Nagy Antal	1854	5	nincs	2	97	jó	519 Ft

Vincze József, Kovács Lajos és Karácson(y) Mihály a fiúkat, Kónya József és Nagy Antal a lányokat tanította. A következő, 1879. évről a tankötelesekről másféle szem-pontból kapunk képet. A 6-12 éves korosztály összesen 575, iskolába jár 403, az is-kolát elhagyók 150-en, és akik egyáltalán nem jártak, 22-en voltak. A 13-15 éves is-métlő iskolások száma 235, akik közül 58 jár, 177 pedig nem látogatja a gazdasági ismétlő iskolát.³⁹

Vincze József naprakészen ismerte a tanügyi irodalmat, az érdeklődésen túl ma-ga is a művelői közé állt. Harmonikus beilleszkedésében nagy segítségére volt az 1879-ben odakerült F. Varga Lajos barátsága, aki négy évig káplánkodott nagybátyja, Bakoss Gábor lelkész mellett.⁴⁰ Vincze József egyre bővülő, széles látókörével, tev-kenységével, a néptanítók érdekeiért való kiállásával társai elismert vezetőinek egyi-ke lett. Az Alsószabolcs – Hajdúvidéki Református Tanítóegyesületnek tíz évnél to-vább volt alelnöke. (Írásai: Mik legyenek a tanító sajtóságai ha célját akarja elérni.⁴¹ A tananyag csoportosítása az érvényben levő tiszántúli egyházkerületi népiskolai tanterv alapján és keretein belül.⁴²)

Elvei mellett a végsőig kitartott. Bátran bíralt és mindjárt helyesbített is. Termé-szetesen, ez nem mindig találkozott a felsőbbség tetszésével. 1888-ban az Országos

Protestáns Tanítóegyleti Szövetség felekezeti alapú szervezésének egyik leghatalmasabb ellenzője. Ennek a következménye az lett, hogy az egyházkerület még a földesi iskolában is tiltja a saját tankönyveiből való oktatást. Az elsődleges ok természetesen az egyházkerület tankönyv-monopóliumának a féltése.⁴³ Vincze József tankönyveit a pedagógiai sajtó egyöntetű elismeréssel illette.⁴⁴ Baráti köréből jelentős pozícióhoz jutott az egyházkerületben Eröss Lajos püspök, Kiss Ferenc esperes, mindketten akadémiai tanárok, F. Varga Lajos szintén esperes és Vincze József-alapítványt létesítettek,⁴⁵ és újra kiadott tankönyvével is találkozunk. (Természetráaj, 1912.)

Vincze József rendszeresen publikált a tanügyi szaklapokban, az országos jellegű Protestáns Néptanító társzerkesztője, és sok más lap mellett a Tanítók Lapja, a Magyar Paedagógiai Szemle rendszeres munkatársa.

Az Eötvös József és Gönczy Pál egységes magyar tanügyet áhító akarata a felekezeti sokszínűség miatt még rengeteg nehézséggel birkózott. Vincze sokoldalúan, a népiskolai tantervben szereplő szinte minden tárgyhoz írt tankönyvet, némelyiket szerzőtárssal. (A hajdúböszörményi Lévai Imre,⁴⁶ a krassói Sinka Lajos⁴⁷ a református tanítók országos egyesületének elnöke, Vaday József,⁴⁸ a Tanügy szerkesztője.)

Vincze József 1897-ben külön ismertető füzetet adott ki A magyar református népiskolák számára szerkesztett olvasókönyvek tervrajza s néhány olvasmánymintha címmel. Itt írja: „*Én is Pestalozzi nyomdokain járva, nevelési és tanítási eljárásomban az emberi természet kutatásából indulok ki.*” Tanítói munkáját mi sem dicsérheti jobban, mint egyik tanítványának máig őrzött füzetei.⁴⁹ Egészségét férfikora delén tönkretette a paralízis, s 1905-ben kénytelen nyugalomba vonulni. Megható búcsúbeszéddel távozik. Egyik leánya, Ary Gyula tanító neje Püspökladányban, s szeptemberben hozzájuk költözik. Még hivatalnoki állást vállal a későbbi gombgyár helyén lévő malomban, de 1906. június 11-én meghalt.⁵⁰ Földes község Vincze József búcsúbeszédét és Kiss Ferenc lelkész és Papp Imre tanító által a temetésén elmondott búcsúztatóit is kinyomatta. Ezeket tanítványaik eltették, s utódaik néhányukat máig megőrizték. F. Varga Lajos versben búcsúzott tőle a Debreceni Protestáns Lapban.⁵¹

VINCZE JÓZSEF TANKÖNYVEI

- V. J. és Lévai Imre: Természetráaj népiskolák számára. 1881. Debrecen.
- V. J. és Várady József: Magyar történeti életrázok elemi népiskolák számára. I-III. osztály. 1893. Békés, 1894. Békés, 1897. Nagyvárad, 1901. Nagyvárad.
- V. J. és Vaday József: Magyar történeti életrázok elemi népiskolák számára. II-IV. osztály. 1893. Békés, 1894. Békés, 1897. Nagyvárad, 1901. Nagyvárad.
- V. J.: Keresztyén vallástan az elemi iskola V. és VI. osztálya számára. 1894. Szoboszló, 1897. Nagyvárad.
- V. J.: A magyar nemzet története a népiskolák V-VI. osztálya számára. 1895. Nagyvárad, 1900. Nagyvárad.

- V. J.: Olvasókönyv a magyar népiskolák II. osztálya számára. 1897. Debrecen, 1898., 1899. Nagyvárad 3. javított kiadás.
- V. J. és Sinka Lajos: Olvasókönyv a magyar népiskolák III. osztálya számára. 1899. Nagyvárad.
- V. J.: Olvasókönyvek tervrajza és néhány olvasmány-minta. 1897. Nagyvárad.
- V. J.: Istennek népe! Nemes földesi gyülekezet. 1905. Hajdúszoboszló.

JEGYZETEK

- ¹ *Az Érmellék szőlészete és bora* (szerző nélkül). Pest, 1873. Karacs Zsigmond (1991): *Vincze József a földesi tankönyvíró néptanító*. Óvóképző és tanítóképző főiskolák tudományos közleményei. XXIII-XXIV. Szerk.: Szekercés Pál. Debrecen, 216 o.
- ² Kivonat a székelyhídi református egyház szülöttek és megkereszteltekéről vezetett anyakönyvből, az ezernyolcszáz ötvenhetedik év július hó nyolcadik napjáról. IV. kötet Székelyhídon, 1940. év febr. hó 5.
- ³ Tiszántúli Református Egyházkerületi levéltár. I. 1. s. 18. doboz. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek. Érmelléki egyházmegye.
- ⁴ Balogh Ferenc (1904): *A Debreceni Református Kollégium története adattári rendszerben*. Debrecen. 301 o.
- ⁵ Tiszántúli ... II. 7. f. 1. kötet. Beíratási naplók. 1853-1878.
- ⁶ Tiszántúli ... II. 16. b. 21. kötet. Számadási jegyzőkönyv a szolgatanulók részére bevett pénzekből.
- ⁷ Tiszántúli ... II. 7. e. 32-38. kötet. Osztályzatok, osztálynévsorok. 1867-1872.
- ⁸ Veres István (1931): *A Debreceni Református Kollégium Tanítóképző Intézetének története 1855-1930*. Debrecen.
- ⁹ Tiszántúli ... II. 8. f. 1. kötet. Tanítóképző felvételi anyakönyv. 1869-1886.
- ¹⁰ Tassi Miklós (1896): *Az önképzőkör 25 éves története*. Az ev. reformátusok debreceni főiskolájában levő Tanítóképző Intézet értesítője az 1885-86. iskolai évről. Debrecen. 98 o.
- ¹¹ Tiszántúli ... II. 8. e. 5-10. füzet. Osztályanyakönyvek.
- ¹² Karczag Vilmos (szerk., 1891): *Album gróf Zichy Géza 25 éves írói és művészi jubileuma alkalmára*. Debrecen, 1891. 13.o.
- ¹³ Kiss József (1874): *Szabolcs megyei és hajdúkerületi népiskolák 1873. évi tanügyi állapotáról*. Debrecen. 4.o.
- ¹⁴ A Tiszántúli Református Egyházkerület statisztikai állapotának kimutatása 1875. évre. Debrecen, 1875.
- ¹⁵ Tiszántúli ... II. 8. k. 1. kötet. Magánvizsga jegyzőkönyv 1873-1881.
- ¹⁶ Tiszántúli ... II. 8. c. 1. kötet. Tanítóképesítő vizsgálati anyakönyv 1873-1881.
- ¹⁷ Bakoss Lajos hagyománygyűjtése a Magyar Nyelvőrben 1873-1896. Karacs Zsigmond tanulmányával. Földesi füzetek I. Földes, 1995. 42-69.o.
- ¹⁸ A földesi református egyház halotti anyakönyvében az 1878. április 15-i bejegyzést már Vincze József írta.
- ¹⁹ A tetétleni református egyház házassági anyakönyve. 1878. április 9. 14. sorszám.

- 20 Módy György (2002): *Korai birtoklás és társadalomtörténet. Földes története. I. 1849-ig.* Földes. 22., 34. és 35.o.
- 21 Bársony István (2002): *Kiváltságértelmezés – kiváltságörzés. Földes története I. 1849-ig.* Földes. 46. és 74.o.
- 22 Herpay Gábor (1936): *Földes község története.* Debrecen. 189-240.
- 23 Balogh Ferenc i. m. 296
- 24 Bakoss Lajos i. m. 92-94
- 25 Eröss Lajos (1896): *Protestantizmus és a különféle szekták.* Új óramutató. Szerk.: Szabó Aladár. Budapest. 91 o.
- 26 Presbiteriánus (F. Varga Lajos): *Emlékezés Vincze Józsefre.* Tanítók Lapja, 1906. július 29. és augusztus 12.
- 27 Kiss Ferenc és Papp Imre (1906): *Vincze József emlékezete.* Debrecen.
- 28 Vincze József (1899) presbiteri jegyzőkönyv: *A földesi ev. Ref. Egyháztanács búcsúja Tiszteletes Kiss Ferenc ev. ref. lelkes úrtól.* Kiss Ferenc: *Kibúcsúzó egyházi beszéd.* Debrecen. 14-16.
- 29 Vincze József (1905) nyug. ev. ref. néptanító: *Istennek népe! Nemes földesi gyülekezet!* H.-Szoboszló. (Kétoldalas kisnyomtatvány)
- 30 *Magyar Minerva. A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve.* Budapest, 1904. 254.
- 31 Presbiteriánus i. m.
- 32 *Imák és beszédek, melyek főtiszteletű és méltóságos Eröss Lajos püspökké történt beiktatása alkalmával 1908 ...* Debrecen, (é. n.) 21 o.
- 33 Karacs Zsigmond (1978): Szövetség a szeretet szolgálatára (Kiss Ferenc életrajza) Confessio, 4. sz. 37-45.o.
- 34 Herpay Gáspár i. m. 232.o.
- 35 Karácsony Sándor (1939): *A magyar észjárás és közoktatásügyünk reformja.* Budapest. 194 o.
- 36 Mezey Mihály: Másolat. (Kállay László végrendelete) Gyoma, (1901).
- 37 *A Tiszántúli Reformált Egyházkerület statisztikai állapotának kimutatása 1879. évre.* Debrecen, 1879. 26.o.
- 38 Tiszántúli ... I. 1. s. 13. doboz.
- 39 *A Tiszántúli Reformált Egyházkerület statisztikai állapotának kimutatása 1879. évre.* Debrecen, 1879. 26
- 40 Karacs Zsigmond (2002): *F. Varga Lajos, aki Karcagon lelt végső nyugalomra.* Karcagi Kalendárium. Szerk.: Körmendi Lajos. Karcag. 105.o.
- 41 Protestáns Néptanító, 1889. 313. és 431.o.
- 42 Tanítók Lapja, 1894. 288.o.
- 43 *Az 1895. évi tavaszi egyházkerületi közgyűlés megszüntette a tankönyvmonopóliumot.* Tanügy, 1895. 13-14. sz. 7.o.
- 44 Tanügy, 1893. 18. sz. 7., 1894. 14. sz. 6.o., 1897. 15. sz. 5.o. stb.
- 45 Tanítók Lapja, 1906. 27. sz. 6.: *„Felbívás néhai Vincze József néptanító emlékének megörökítésére. Olyan életnek, olyan tanítói munkásságnak, mint Vincze József volt, nem szabad emlék nélkül elmúlni. Akik ismerték, tudják, hogy eszménye a magyar református népiskolák*

valláserkölcsi alapon felvirágoztatása s a református tanítótság anyagi, szellemi színvonalának minél magasabb fokra emelése volt. Az ideális magyar néptanítót láttuk s veszítettük el benne, ezt az eszményt akarjuk megörökíteni, megdicsőíteni emléke megörökítésében. Volt egyháza a földesi közönség óhajta sírját emlékével megjelölni, mi pedig egy emlékére leendő alapítvánnyal akarunk eszméi terjesztéséhez járulni, mely alapítvány kamatai református tanítók, tanítói pályára készülő fiainak adatnának... 1906. július 10-én. Kérem az összes tanügyi lapokat a felbívás közlésére.”

- ⁴⁶ Szinnyei József (1900): *Magyar írók élete és munkái*. VII. Budapest. 1143.o.
- ⁴⁷ *Tiszántúli személynévjegyzék*. Összeáll. Veres Gézáné (1980). Debrecen.
- ⁴⁸ Szinnyei József (1914): *Magyar írók élete és munkái*. XIV. Budapest. 717-719.o.
- ⁴⁹ Szemléltető képes ipar-irka Körtvelyesi Gusztáv 1893. VI. osztályú tanuló részére.
- ⁵⁰ Dobó Sándor szerk. (1906): *Vincze József*. Tanítók Lapja, 25. sz. 4.o.
- ⁵¹ Debreceni Protestáns Lap, 1906. 28. sz. 430-431.o.